

Lengauer, Włodzimierz

"Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der römischen Kaiserzeit", hrsg. von Helmut Schneider, Darmstadt 1981 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 74/1, 202-203

1983

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Sozial- und Wirtschaftsgeschichte der römischen Kaiserzeit, hrsg. von Helmuth Schneider, „Wege der Forschung“ t. 552, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt 1981, s. 640.

Gospodarka społeczeństw antycznych jest ciągle zagadnieniem badawczym wywołującym żywe zainteresowanie tak historyków starożytności *sensu stricto*, jak i badaczy zajmujących się szerzej problematyką gospodarczą w ogóle. Idzie tu bowiem o zrozumienie pewnego etapu rozwoju gospodarczo-społecznego ludzkości, a więc nierzadko o próby konstrukcji modelu teoretycznego gospodarki społeczeństwa przedindustrialnego przy czym starożytność z racji dość bogatego materiału źródłowego staje się tylko punktem wyjścia do dyskusji teoretycznych. Nie jest to zresztą specyfika nowszych zainteresowań naukowych — dość wspomnieć klasyczne ujęcia Büchera, Webera czy Meyera lub wreszcie teksty Marksa dziś znowu żywo dyskutowane w środowisku starożytników.

Prezentowany tom ze znanej i niezwykle pożytecznej serii niemieckiej jest świadomym nawiązaniem do dyskusji i prac ostatnich lat kilkunastu, które przyniosły całościowe ujęcie zjawisk gospodarczych świata starożytnego pióra M. I. Finley'a, dzieło o gospodarce rzymskiej autorstwa A. H. M. Jonesa czy francuskie zbiory dyskusji o gospodarce przedindustrialnej (np. M. Godelier, „Sur les sociétés précapitalistes. Textes choisis de Marx, Engels, Lénine”, Paris 1973), nie licząc ogromnej ilości prac i rozpraw szczegółowych poświęconych różnym aspektom gospodarki antycznej w tym w dużej mierze niewolnictwu. >

Orientacji w prądach badawczych a także zaznajomieniu czytelnika z historią badań nad całą gospodarką antyczną w tym głównie nad historią gospodarczą Cesarstwa służy wprowadzenia pióra H. Schneidera, którego niezbędnym uzupełnieniem jest reprezentatywna, acz rzecz jasna, bardzo selektywna bibliografia. Oczywiście to objętościowo niewielkie (28 stron) wprowadzenie nie mogło w żadnym razie stać się pełnym przeglądem stanu badań, żałować jednak należy, że za mało uwagi poświęcił autor właśnie badaniom szczegółowym ograniczając się właściwie do charakterystyki głównych stanowisk badawczych i ujęć teoretycznych. Specjalista i tak będzie z własnych lektur znał poglądy Rostovtzeffa, Webera czy Finley'a, czytelnik nie-specjalista nie zdoła przy tym krótkim wprowadzeniu zorientować się w bogactwie problematyki i różnorodności stanowisk od Büchera po marksistowską historiografię radziecką. Obu zaś zainteresowałby solidny i krytyczny obraz badań współczesnych, który dałby podstawę do dalszych lektur.

W gruncie rzeczy nie objaśnił też autor kryteriów doboru prezentowanych w tomie tekstów poświęcając omówieniu tej sprawy kilka zaledwie zdań. Znow więc nie-specjalista nie może się zorientować ani czy rozprawy te są reprezentatywne dla głównych kierunków badawczych, ani czy odzwierciedlają w jakiś sposób aktualny stan wiedzy o gospodarce Cesarstwa, ani czy wybór wyczerpuje całość zagadnień. Formułuję te uwagi mając właśnie na myśli, iż cała seria „Wege der Forschung” ma w zasadzie służyć nie-specjalistom stanowiąc także pomoc dla studentów oraz lekturę dla badaczy dziedzin pokrewnych nie mających ambicji samodzielnego opanowywania całej gałęzi badań.

Zawarte tu rozprawy pochodzą z lat 1952 (przekład artykułu E. A. Thompsona, „Peasant Revolution in Late Roman Gaul and Spain” opublikowanego po raz pierwszy w „Past and Present”) do 1977 (rozprawa R. P. Duncan-Jonesa „Age-rounding. Illiteracy and Social Differentiation in the Roman Empire” z czasopisma „Chiron”, również w przekładzie niemieckim. Nawiasem mówiąc niektóre tomy tej serii zamieszczają teksty w wersji oryginalnej zachowując nawet paginację pierwodruku co chyba jest lepszym rozwiązaniem). Układ tomu jest właśnie chronologiczny — w kolejności ukazywania się pierwodruków publikowanych tu tekstów. Wydaje się więc, że zamiarem tak skonstruowanego wyboru

miało być zorientowanie czytelnika przede wszystkim w dorobku badawczym ostatniego ćwierćwiecza. Z drugiej jednak strony chodziło też autorowi wyboru i o prezentację w miarę wszystkich zagadnień historii gospodarczej Cesarstwa (chłopi, wieś, rolnictwo; miasta, rzemiosło; rynek, handel; niewolnictwo, walki klasowe, podziały stanowe; gospodarka pieniężna). Można by więc mieć wiele uwag co do samego doboru tekstów, zwłaszcza, że tytuł sugeruje przecież także objęcie zjawisk społecznych. Tymczasem temu zagadnieniu poświęcono właściwie tylko pięć tekstów wobec dwunastu omawiających zagadnienia ściśle gospodarcze. Zdaje sobie jednak sprawę, że granice między problematyką gospodarczą a społeczną są tak płynne, iż niemal nie istnieją, ta ostatnia jednak wymagałaby szerszego potraktowania — zabrakło w ogóle problematyki stanu ekwickiego, tworzenia administracji państwowej oraz spraw armii. Podobnie też, o ile artykuł R. MacMullena, „Marktage im römischen Imperium” zawiera także problematykę społeczną w odniesieniu do niższych warstw ludności prowincji (jak i niektóre inne rozprawy o miastach i rzemiosle), to jednak powstaje uczucie niedosytu gdy idzie o problematykę arystokracji prowincjonalnej.

Każdej antologii można stawiać zarzuty, że nie jest tym, czego oczekiwaliśmy ten czy inny recenzent lub czytelnik, ważniejsze jest, czy autor wyboru zdołał zrealizować swą koncepcję i poprzez dobór tekstów określił własne stanowisko. W tym wypadku odpowiedź na tak postawione pytanie wypada twierdząco. We wstępie autor wypowiada się stanowczo przeciwko „modernizującemu” ujęciu problematyki gospodarczej starożytności i wszystkie zebrane teksty również akcentują specyfikę stosunków starożytnych, gdzie nie można widzieć paraleli ani do Europy feudalnej, ani do zjawisk gospodarki wczesnokapitalistycznej. Są też one wszystkie bez wątpienia znaczące naukowo. Niezależnie więc od formułowanych wyżej uwag stwierdzić należy, iż tom ten stanowi dobre wprowadzenie w problematykę gospodarczo-społeczną Cesarstwa.

W. L.

Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808 t. I—II*, Nakladni Zavod Matice Hrvatske, Zagreb 1981, s. 359, 509.

Wieloletni dyrektor Archiwum Chorwackiego w Dubrowniku, a zarazem autor ponad 150 publikacji naukowych i popularnonaukowych z dziejów Jugosławii i archiwistyki ukoronował swą prawie sześćdziesięcioletnią pracę na niwie historiografii imponującą monografią Dubrovnika. W pierwszym tomie przedstawił dzieje miasta i Republiki Dubrownickiej od początków (VII—VIII w.) do bitwy pod Mohaczem w 1526 r., w następstwie której kończył się protektorat węgierski nad republiką i Dubrownik musiał uznać luzne zwierzchnictwo zwycięskiej Turcji płacąc jej 12,5 tys. dukatów rocznego haraczu. Autor kwestionuje polityczny charakter tej podległości sugerując, że główną rolę odgrywał sam haracz — dla Turcji oraz przywileje handlowe w rozległym imperium sułtana — dla Dubrovnika. Drugi tom obejmuje dalsze dzieje kupieckiej republiki przez 280 lat umiejętnie broniącej swych gospodarczych i politycznych interesów w wielkich zapasach turecko-weneckich w tej części Europy. Dopiero „ten trzeci” — zwycięska Francja napoleńska — położyła ostatecznie kres samodzielnej egzystencji Republiki Raguskiej. Okupacja rozpoczęta przez wojska francuskie w 1806 r. doprowadziła 31 stycznia 1808 do likwidacji republiki, a wkrótce — do włączenia jej do Cesarstwa Francuskiego w ramach Prowincji Iliryskich.